

порівняно з відкладами на темно-каштанових ґрунтах внаслідок їх більшого забезпечення вологою [2], в результаті якого спостерігається вилугування еолового матеріалу.

Література

1. Белова Н. А. Естественные леса и степные почвы (экология, микроморфология, генезис) / Н. А. Белова, А. П. Травлеев. – Д. : ДГУ, 1999. – 348 с.
2. Высоцкий Г. Н. Исокарбонаты / Г. Н. Высоцкий // Избранные сочинения. Т.2. Почвенные и почвенно-гидрологические работы. – М. : АН СССР, 1962. – С. 114-123.
3. Гончарова Т. Н. Взгляд на миграцию карбонатов в черноземах. Задачи и методы исследования: Автореф. дис. ... канд. биол. наук / Т. Н. Гончарова. – Кишнев, 1983. – 17 с.
4. Карбонаты: минералогия и химия / Под ред. Р. Дж. Ридера. – М. : Мир, 1987. – 494 с.
5. Назаренко С. М. Ґрунтознавство / С. М. Назаренко, С. М. Польшина, В.А. Нікорич. – Чернівці, 2003. – 400 с.
6. Парфенова Е. И. Руководство к микроморфологическим исследованиям в почвоведении / Е. И. Парфенова, Е. А. Ярилова. – М. : Наука, 1977. – 200 с.
7. Практикум із курсу «Ґрунтознавство» / А. П. Травлєєв, В. М. Яковенко, М.С. Якуба. – Д.: РВВ. ДНУ, 2009. – 44 с.
8. Прасолов Л. И. О черноземе приазовских степей / Л. И. Прасолов // Генезис, география и картография почв. – М. : Наука, 1978. – С. 79-100.
9. Царевский В. В. Солевые новообразования в почвах засоленного ряда и их трансформация под влиянием мелиорации: Диссертация ... канд. биол. наук / В. В. Царевский. – М., 1983. – 180 с.

ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ ПРИРОДНИХ КОМПЛЕКСІВ ГЕТЬМАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

*Гудаков О.О., Скляр М.Ю.
Сумський національний аграрний університет*

Антропогенне та техногенне навантаження на навколишнє природне середовище в Україні в кілька разів перевищує відповідні показники в розвинутих країнах світу. Близько 15 відсотків території України з населенням понад 10 млн. перебуває у критичному екологічному стані. Розв'язання екологічних проблем, покращення стану навколишнього природного середовища є вельми актуальним і для Сумської області. Важливим кроком в цьому напрямку стало створення в 2009 році Гетьманського національного природного парку. Ця природоохоронна установа займає площу в 23360,1 га і знаходиться на території Охтирського, Тростянецького та Великописарівського районів Сумської області.

На даний час важливим питанням є забезпечення ефективного функціонування національного парку, який має на меті збереження, відтворення і раціональне використання типових та унікальних комплексів Лівобережного лісостепу, а також охорону та відродження річки Ворскла. Це, в свою чергу, потребує впорядкування наявної інформації про стан різних природних об'єктів, представлених на території нацпарку. Метою даної публікації є розкриття характерних ознак природних комплексів Гетьманського національного природного парку.

За фізико-географічним районуванням України він розташований на Східно-Європейській рівнині в Лісостеповій природній зоні у Східно-Українському краї в Сумській схилово-височинній області у межах Охтир-

сько-Великописарівського фізико-географічного району – основна частина території парку, в Сумсько-Тростянецькому районі – незначна північна частина парку, що простягається від гирла р. Боромля до м. Тростянець. Крайня південна частина території парку знаходиться у Лівобережно-Дніпровському краї в Східно-Полтавській височинній області в межах Котелевсько-Полтавського району [2].

Природні умови зазначеної фізико-географічної області загалом і нацпарку, зокрема, визначаються їх положенням на північному схилі Дніпровсько-Донецької западини, де докембрійський кристалічний фундамент знаходиться на глибинах від 0,5 до 3,0 км. На докембрійському фундаменті залягають товщі осадових порід від девонських до четвертинних. Товща та склад відкладів вказують на те, що формування природних комплексів цієї території має дуже давню історію. В цьому аспекті велими важливими виявились процеси, які мали місце протягом антропогенного періоду. В період потеплень тут збільшувалася територія, зайнята лісами, а в періоди похолодань розширювалися площі, зайняті рослинністю перигляціального типу [3].

В геологічному минулому, як і зараз, потужним чинником формування природних комплексів та їх важливим компонентом виступали поверхневі води. Результатом їх діяльності є формування долин річок, а також геологічних відкладів певного складу та потужності. Майже всі річки басейну Ворскли (головної річки національного парку) мають добре сформовані долини з чітко вираженими сучасними і давніми терасами [1].

Основою ландшафтної структури національного парку виступають не лише тераси річкових долин, а й височинні та схилі місцевості з темно-сірими і сірими лісовими ґрунтами, дібровами, балками, ярами врізаними до крейдяних порід. Ширина балок як правило понад 50 м, а довжина сягає декількох кілометрів. Наявність ярів і балок зумовлює загальний значний дренаж території і зниження рівня ґрунтових вод, що позначається на функціонуванні природних комплексів.

В центральній частині парку, на лівобережжі р. Ворскли, представлені природні комплекси терасових горбистих піщаних рівнин з дерново-підзолистими ґрунтами, з борами і суборами. Подекуди тут утворилися неглибокі просадочні блюдця, улоговини стоку з пологими схилами. Лесові тераси зайняті лісовими насадженнями та сільськогосподарськими угіддями.

У долинах річок Ворскли, Ворсклиці, Боромлі розвинуті досить широкі заплави. В зв'язку з тим, що переважна більшість земель національного природного парку розташована в заплаві р. Ворскли та її приток, найбільш представленими, особливо в межах власних земель парку, є лісові та лучно-болотні заплавні рівнини. В межах прируслової заплави поширені сильно- і середньозволожені різнотравні та осокові луки, вербняки, вільшняки, осичники. У середній заплаві луки різнотравні та подекуди осокові. Притерасна заплава зайнята осоковими, різнотравно-осоковими луками, вільшняками. У заплавах наявні старичні озера, звивисті рукави і заболочені левади з водно-болотною рослинністю.

На сході, незначна частина власних земель національного природного парку, представлена природними комплексами терасових малодренованих рівнин з чорноземами типовими в поєднанні з лучно-чорноземними солонцюватими ґрунтами вкритими лучною та лучно-болотною рослинністю. Невелика, крайня південна частина території національного природного парку знаходиться в межах північної окраїни Східно-Полтавської височинної області. У формуванні сучасних природних комплексів цієї області значну роль відіграло поширення лесових порід, які перекривають пліоценові пістряві й червоно-бурі глини, товщу палеогенових піщаних і глини-

тих відкладів.

В межах національного парку, на правому березі р. Ворскла, представлені природні комплекси сильнорозчленованих горбистих правобережних схилів з сірими і темно-сірими опідзоленими ґрунтами, «нагірними» дібровами, з давньозсувними останцями. Лісові угруповання території утворені переважно дубом звичайним (*Quercus robur* L.), кленом гостролистим (*Acer platanoides* L.), липою серцелистою (*Tilia cordata* Mill.).

Заплава р. Ворскла в цьому районі в середньому має ширину до 400 – 500 м. В ґрунтовому покриві переважають чорноземи типові потужні малогумусні вилужені на лесових суглинках та лучні і лучноболотні ґрунти на алювіальних відкладах. В заплаві виділяють прируслові, центральні й притерасні урочища. Прируслові урочища мають у своєму складі озера, луки. Центральна заплава зайнята злаково-бобовими луками, дібровами, а також сільськогосподарськими угіддями: сінокосами та пасовищами. Притерасні урочища займають зниження з лучно-болотними ґрунтами і вільшняками.

Ліси, що увійшли до складу національного природного парку є складним поєднанням штучних посадок і змінених натуральних природних комплексів. Частина яких в попередні 40 років знаходилась в складі об'єктів природно-заповідного фонду різних категорій і є досить непогано збереженою. Ліси національного природного парку займають майже 53% від його загальної площі. Найбільше природних комплексів цього типу в Охтирському адміністративному районі.

Руслові природні комплекси національного природного парку складають близько 4% від загальної площі національного парку. Найбільш поширеними вони є в Охтирському та Великописарівському районах. Нещеттєво антропогенно трансформованими, в зв'язку з незначною меліорацією заплави Ворскли, в межах національного природного парку залишаються болотні природні комплекси.

Викладене вище свідчить про високий рівень різноманітності природних комплексів Гетьманського національного природного парку. Їх збереження потребує розробки ефективних режимів охорони, що, в свою чергу, передбачає необхідність розгортання на території даної природоохоронної установи системи комплексних природничо-географічних досліджень.

Література

1. Геологический очерк Сумской области / Под ред. Д.Н. Соболева, Л.И. Чернецкого. – Сумы: Більшовицька зброя, 1947. – 375 с.
2. Маринич О.М. Фізична географія України / О.М. Маринич, П.Г. Шищенко. — К.: Знання, 2005. — 511 с.
3. Нейштадт М.И. История лесов и палеогеография СССР в голоцене / М.И. Нейштадт. — М.: АН СССР, 1957. — 404 с.

ЕНДЕМІЧНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ ФОСФОРУ ТА ЙОГО СПЛУК НА ОТОЧУЮЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ

*Джурка Г.Ф., Голінько І.І.
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка*

Сучасна глобальна екологічна ситуація вивела проблему розв'язання суперечностей в системі "суспільство-природа" в перший ряд питань, що стоять перед людством і вимагають щонайшвидшого теоретичного та практичного вирішення, бо від цього залежить майбутнє існування